

ਖ਼ਾਲਸਾਈ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਨੀਂਹ

ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਮਹਾਨ ਜਰਨੈਲ: ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ

ਪਹਿਲੇ ਸੁਤੰਤਰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ
ਦਾ ਸਫ਼ਰ, ਸੰਘਰਸ਼ ਅਤੇ ਸ਼ਹਾਦਤ

ਆਤਮਿਕ ਬਦਲਾਅ: ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਤੋਂ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ 'ਬੰਦਾ' (1708)

ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਬੈਰਾਗੀ

ਪਿਛੋਕੜ: ਪੁਣਛ (ਕਸ਼ਮੀਰ) ਦਾ ਰਾਜਪੂਤ, ਲਛਮਣ ਦੇਵ।

ਜੀਵਨ-ਜਾਚ: ਹਿਰਨੀ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਮਗਰੋਂ ਵੈਰਾਗ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ।

ਮਨੋਵਿਰਤੀ: ਨਾਂਦੇੜ ਵਿਖੇ ਇਕਾਂਤਵਾਸ, ਤੰਤਰ-ਮੰਤਰ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਭਾਲ।

ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ

ਸਮਰਪਣ: ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੱਗੇ ਸਮਰਪਣ - 'ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਬੰਦਾ ਹਾਂ।'

ਨਵੀਂ ਪਛਾਣ: ਖੰਡੇ-ਬਾਟੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਛਕ ਕੇ 'ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ' ਬਣੇ।

ਮਿਸ਼ਨ: ਜੁਲਮ ਦਾ ਨਾਸ਼, ਮਜ਼ਲੂਮਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੁਕਮ ਅਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼

ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਕੂਚ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਬਖਸ਼ੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਚਿੰਨ੍ਹ:

ਪ ਤੀਰ

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਪਣੇ
ਭੱਥੇ ਵਿੱਚੋਂ ਅਧਿਆਤਮਿਕ
ਅਤੇ ਫੌਜੀ ਤਾਕਤ ਦਾ
ਪ੍ਰਤੀਕ

ਪ ਪਿਆਰੇ/ਸਿੰਘ

ਸਲਾਹਕਾਰ ਕਮੇਟੀ:
ਭਾਈ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ, ਕਾਨ੍ਹ
ਸਿੰਘ, ਬਾਜ ਸਿੰਘ, ਦਇਆ
ਸਿੰਘ, ਅਤੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ

ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ

ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ
ਅਤੇ ਵੱਖਰੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਝੰਡਾ

ਨਗਾਰਾ

ਰਣਜੀਤ ਨਗਾਰਾ - ਜਿੱਤ
ਅਤੇ ਐਲਾਨ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ

ਹੁਕਮਨਾਮੇ

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਂ,
ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ
ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹ ਹੋਣ ਦਾ
ਆਦੇਸ਼

ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਕੂਚ: ਇਨਸਾਫ਼ ਦੀ ਜੰਗ ਦਾ ਆਗਾਜ਼ (1709)

ਦਿੱਲੀ/ਖਰਖੌਦਾ

ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ।

ਸਮਾਣਾ

ਪਹਿਲਾ ਵੱਡਾ ਹਮਲਾ: ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੱਲਾਦਾਂ ਆ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਫਤਹਿ ਕੀਤਾ।

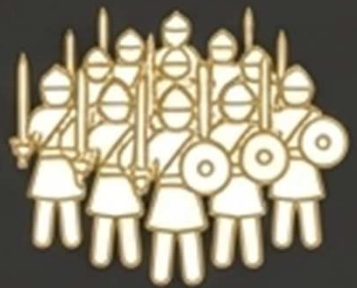
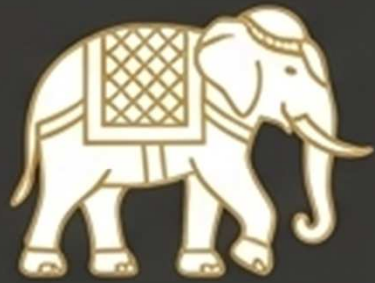
ਸਢੌਰਾ

ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਾ ਮੁੱਲ: ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਪੀਰ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜ਼ਾਲਮ ਉਸਮਾਨ ਖਾਨ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ।

ਇਹਨਾਂ ਜਿੱਤਾਂ ਨੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੁਗ਼ਲ ਸਾਮਰਾਜ ਦਾ ਖੰਫ਼ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੌਜਵਾਨ ਖ਼ਾਲਸਾ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲੱਗੇ।

ਚੱਪੜਚਿੜੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਯੁੱਧ (12 ਮਈ 1710)

ਸੂਬੇਦਾਰ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਨ

ਭਾਰੀ ਤੋਪਖਾਨਾ,
ਹਾਥੀਆਂ ਦੀ ਕਤਾਰ,
ਤਜ਼ਰਬੇਕਾਰ ਸ਼ਾਹੀ
ਫੌਜ, ਅਤੇ ਭਾਰੀ
ਗਿਣਤੀ।

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ

ਤੋਪਾਂ ਤੋਂ ਸੱਖਣੀ ਫੌਜ,
ਰਵਾਇਤੀ ਹਥਿਆਰ,
ਘੋੜ-ਸਵਾਰ, ਪਰ 'ਕਰੋ
ਯਾ ਮਰੋ' ਦੇ ਜਜ਼ਬੇ ਅਤੇ
ਇਨਸਾਫ਼ ਦੀ ਅੱਗ
ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ।

ਫੈਸਲਾਕੁੰਨ ਮੋੜ:

ਭਾਈ ਫ਼ਤਹਿ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ
ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਨ ਦਾ ਅੰਤ। ਮੁਗ਼ਲ
ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਭਾਜੜ ਅਤੇ ਸਰਹਿੰਦ
ਉੱਤੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦਾ ਨੀਲਾ ਨਿਸ਼ਾਨ
ਝੁਲਣਾ। ਸਰਹਿੰਦ ਦੀਆਂ ਇੱਟਾਂ
ਖੜਕਾਈਆਂ ਗਈਆਂ।

ਪਹਿਲਾ ਸੁਤੰਤਰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਾਜ

ਆਪਣੇ ਸਿੱਕੇ

ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ਸਿੱਕੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ। ਉੱਪਰ ਉਕਰਿਆ: 'ਸਿੱਕਾ ਜਦ ਬਰ ਹਰ ਦੇ ਆਲਮ ਫ਼ਜ਼ਲ ਸੱਚੇ ਸਾਹਿਬ ਅਸਤ, ਫ਼ਤਹਿ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹ-ਏ-ਸ਼ਾਹਾਨ ਤੇਗ ਨਾਨਕ ਵਾਹਬ ਅਸਤ।'

ਰਾਜਧਾਨੀ

ਮੁਖਲਿਸਗੜ੍ਹ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਕੇ ਇਸਦਾ ਨਾਂ 'ਲੋਹਗੜ੍ਹ' ਰੱਖਿਆ। ਇਹ ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਜਿੱਤ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਣੀ।

ਸਰਕਾਰੀ ਮੋਹਰ

ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਲਈ ਮੋਹਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ: 'ਦੇਗ ਤੇਗ ਫ਼ਤਹਿ ਨੁਸਰਤ ਬੇਦਰੰਗ, ਯਾਫ਼ਤ ਅਜ਼ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ।'

ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ

ਪਹਿਲਾਂ (ਮੁਗ਼ਲ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰੀ ਪ੍ਰਥਾ)

ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਵੱਡੇ ਜਗੀਰਦਾਰ ਸਨ ਜੋ ਆਪ ਖੇਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਕਿਸਾਨ ਸਿਰਫ਼ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਰੀ ਆਰਥਿਕ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਬਦਲਾਅ (ਖ਼ਾਲਸਾਈ ਸੁਧਾਰ)

 'ਹਲ ਵਾਹਕ ਨੂੰ ਮਾਲਕੀ': ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਹੇਗਾ, ਉਹੀ ਉਸਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਵੇਗਾ।

 ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਲਤਾੜੇ ਗਏ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣਾਇਆ।

ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਸੱਤਾ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਬਲਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਆਰਥਿਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਜਿੱਤ ਲਿਆ।

ਗੁਰਦਾਸ ਨੰਗਲ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ: ਅਸਹਿ ਅਤੇ ਅਕਹਿ ਘੇਰਾ (1715)

8 ਮਹੀਨੇ

ਅਬਦੁਸ ਸਮੱਦ ਖਾਨ ਵੱਲੋਂ ਪਾਈ ਗਈ ਘੇਰਾਬੰਦੀ ਦਾ ਸਮਾਂ।

~30,000+

ਮੁਗਲ ਫੌਜੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ (ਕੁਝ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਲੱਖਾਂ ਵਿੱਚ)।

0 ਰਸਦ

ਅੰਦਰ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਖ਼ਤਮ। ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੇ ਛਿੱਲੜ ਅਤੇ ਹੱਡੀਆਂ ਪੀਹ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ।

0 ਸਮਰਪਣ

ਇੰਨੀ ਭਿਆਨਕ ਭੁੱਖਮਰੀ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਤਮ-ਸਮਰਪਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਦਸੰਬਰ 1715 ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਗੜ੍ਹੀ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਟੁੱਟਿਆ, ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਕੈਦੀ ਬਣਾ ਲਿਆ ਗਿਆ।

ਅਦੁੱਤੀ ਸ਼ਹਾਦਤ: ਸਿਦਕ ਦੀ ਪਰਖ (ਦਿੱਲੀ, ਜੂਨ 1716)

ਜਲੂਸ

740 ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਕੈਦੀ ਬਣਾ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ 'ਤੇ ਅਡੋਲਤਾ ਸੀ।

ਅਟੁੱਟ ਨਿਸ਼ਚਾ

ਲਗਾਤਾਰ 7 ਦਿਨ, ਰੋਜ਼ਾਨਾ 100 ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇੱਕ ਵੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਡਰ ਕੇ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ।

ਪਿਤਾ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ

ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਗੋਦੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 4 ਸਾਲਾ ਪੁੱਤਰ ਅਜੈ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਲੇਜਾ ਕੱਢ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਸ਼ਾਂਤ ਰਹੇ।

ਪੂਰਨ ਭਾਣਾ

ਗਰਮ ਜਮ੍ਹਰਾਂ ਨਾਲ ਮਾਸ ਨੋਚਿਆ ਗਿਆ, ਅੱਖਾਂ ਕੱਢੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ 'ਭਾਣੇ' ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਕਰਕੇ ਮੰਨਿਆ।

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਸਿਰਫ਼
ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਇੱਕ ਪੰਨਾ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ
ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਮੁਕੰਮਲ ਇਮਾਰਤ ਹੈ।

ਵਿਰਾਸਤ: ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦਾ ਬੀਜ

ਸਿੱਖ ਸਾਮਰਾਜ (1799 onwards)

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਿੱਖ ਸਾਮਰਾਜ
ਉਸੇ ਨੀਂਹ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਜੋ ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ
ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਰੱਖੀ ਸੀ।

ਮਿਸਲਾਂ ਦਾ ਦੌਰ (18ਵੀਂ ਸਦੀ)

ਇਹੋ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਨੇ 18ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ
ਵੀ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਅਤੇ ਅਫ਼ਗ਼ਾਨਾਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਦਿੱਤਾ।

ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਜਿੱਤ (1709-1716)

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ 7 ਸਾਲਾ ਰਾਜ ਨੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਆਮ ਲੋਕ, ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਅਤੇ
ਮਜ਼ਦੂਰ ਵੀ ਹੁਕਮਰਾਨ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। 'ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ ਖ਼ਾਲਸਾ' ਸਿਰਫ਼ ਨਾਅਰਾ ਨਹੀਂ, ਹਕੀਕਤ ਬਣਿਆ।